

CZY PAŃSTWO JEST POTRZEBNE?

Szanowni Państwo,

przekazujemy Państwu scenariusz zajęć dotyczący określania, jakie zadania (funkcje) stoją przed państwem jako podmiotem gospodarczym z punktu widzenia ekonomii.

Uczniowie dowiedzą się, jakie podmioty występują w gospodarce oraz jaka jest ich rola ze szczególnym uwzględnieniem państwa (rządu). Dodatkowo uczniowie nauczą się określać zakres sektora publicznego na podstawie wskaźnika udziału wydatków rządowych w wartości PKB. Pozwoli to na porównywanie krajów między sobą w zakresie interwencjonizmu państwowego.

Projekt pt. *Młodzieżowy Uniwersytet Ekonomiczny* realizowany jest w ramach Programu Operacyjnego Wiedza Edukacja Rozwój 2014-2020 współfinansowanego ze środków Europejskiego Funduszu Społecznego, nr umowy: POWR.03.01.00-00-T220/18. Kwota dofinansowania ze środków europejskich: 2 505 178,95 zł. Całkowita wartość projektu to 2 972 447,73 zł.

SPIS TREŚCI:

1. Scenariusz zajęć	s. 2 – 12
2. Materiały do zajęć z odpowiedziami	s. 12 – 14

TEMAT: **Czy państwo jest potrzebne?**

CZAS TRWANIA ZAJĘĆ: 90 minut (2 godziny lekcyjne)

I. CELE LEKCJI (UCZEŃ):

- wymienia rodzaje podmiotów występujących w każdej gospodarce
- wyjaśnia na czym polega rola państwa w gospodarce
- zna zakres sektora państwowego

II. METODY PRACY

- wykład
- ćwiczenia grupowe
- dyskusja

III. ŚRODKI DYDAKTYCZNE

- teksty drukowane
- karteczki samoprzylepne

PRZEBIEG ZAJĘĆ

Wprowadzenie

W każdej gospodarce występują takie podmioty, jak: gospodarstwa domowe, przedsiębiorstwa, rząd i zagranica. Rząd, rozumiany jako państwo, które posiada władzę i może kontrolować za jej pomocą inne podmioty, wydaje się być najciekawszym obiektem badań z tej grupy.

To, jaki jest zakres sektora państwowego w danej gospodarce świadczy o efektywności tej gospodarki oraz o tym, jak samodzielne (przedsiębiorcze) lub „zaopiekowane” są podmioty prywatne. Państwo wkraczając silnie w sferę gospodarczą często podporządkowuje sobie obywateli i ich wolność osobistą.

Rozwinięcie

Nauczyciel prosi uczniów o to, aby wymienili podmioty, które występują w danej gospodarce. Uczniowie wymieniają: Panią Iksińską, bank, szkołę, sklepik spożywczy na skrzyżowaniu, urząd gminy, bibliotekę, sąsiada jednego z uczniów, babcię Zosi, urząd skarbowy, dworzec PKP, firmę taty Stasia, biuro księgowe, punkt ksero etc. (nauczyciel może podpowiadać). Następnie prosi uczniów o zapisaniu tych podmiotów na karteczkach samoprzylepnych (każdy podmiot na osobnej).

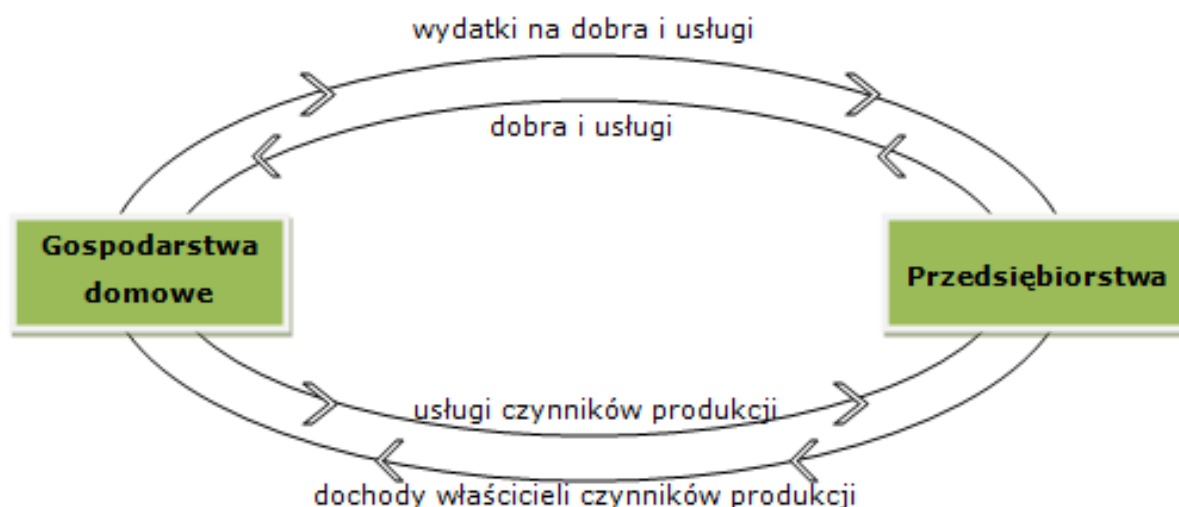
Nauczyciel wyjaśnia, że w każdym kraju na świecie występują następujące podmioty:

- gospodarstwa domowe,
- przedsiębiorstwa,
- rząd,
- zagranica.

Następnie prosi uczniów o przyklejenie karteczek do jednego z obszarów należących do powyższych rodzajów podmiotów, które kołem zakreśla na tablicy. Z punktu widzenia rodzajów tych podmiotów do sektora publicznego (rządu, państwa) zaliczymy: szkołę, urząd gminy, bibliotekę (jeśli jest publiczna), urząd skarbowy, dworzec PKP.

Liczba karteczek w każdym okręgu nie ma większego znaczenia, ale wśród gospodarstw domowych powinny pojawić się osoby fizyczne; z kolei wśród przedsiębiorstw powinny znaleźć się osoby fizyczne, które jednocześnie prowadzą działalność gospodarczą (podwójnie) oraz przedsiębiorstwa większe, które mogą być prywatne i państwowe; ostatnią grupę stanowią podmioty związane z sektorem publicznym, które służą obywatelom wypełniając ważne funkcje – szkoła i biblioteka, urząd gminy i urząd skarbowy, dworzec PKP etc.

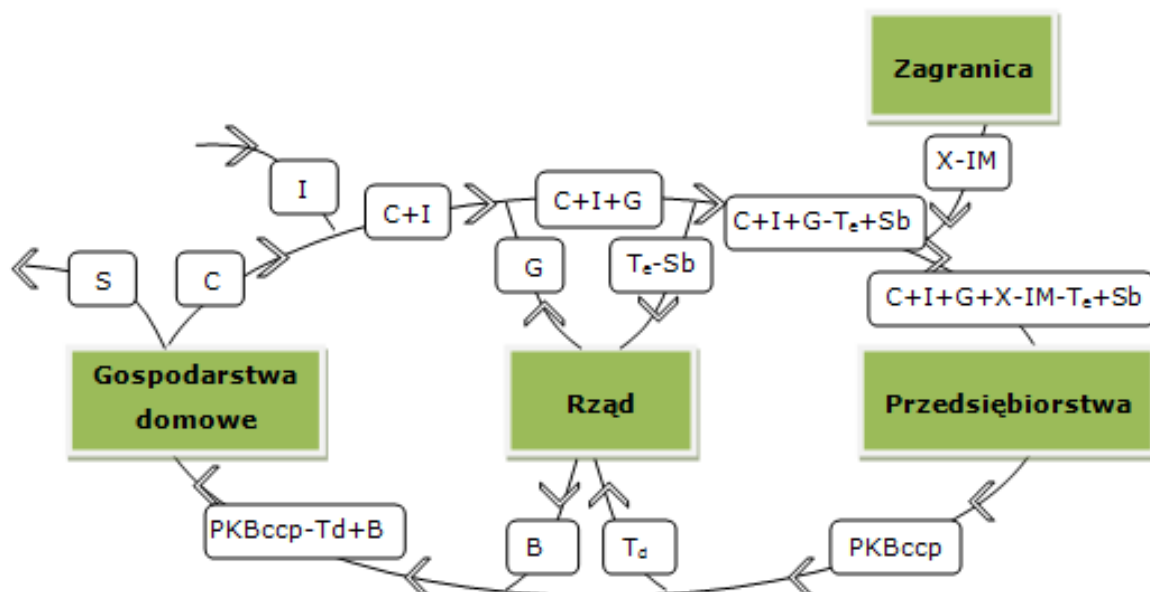
Nauczyciel przedstawia uczniom prosty model ruchu okrężnego w gospodarce

Wnioski z tego modelu są następujące:

- gospodarstwa domowe dysponują czynnikami produkcji dostarczonymi przedsiębiorstwom
- gospodarstwa domowe otrzymują dochody od przedsiębiorstw w zamian za dostarczone czynniki produkcji
- gospodarstwa domowe wydają dochody na dobra i usługi wytwarzane przez przedsiębiorstwa
- przedsiębiorstwa wykorzystują czynniki produkcji dostarczone przez gospodarstwa domowe do wytwarzania dóbr i usług
- przedsiębiorstwa płacą gospodarstwom domowym za wykorzystanie czynników produkcji
- przedsiębiorstwa sprzedają dobra i usługi gospodarstwom domowym

Bardziej skomplikowany ruch okrężny włącza dodatkowo rząd i pokazuje jego rolę w gospodarce. Nauczyciel pokazuje przepływ środków pieniężnych oznaczonych symbolami. Wyjaśnia każdy z symboli wskazując na przykłady takich przepływów.

S – oszczędności (odroczone w czasie konsumpcja)

C – konsumpcja (wydatki na dobra i usługi)

I – inwestycje

$C+I$ – popyt sektora prywatnego

G – wydatki rządu na dobra i usługi (z tymi wydatkami wiąże się świadczenie wzajemne, czyli dobro lub usługa; jest to kategoria różna od transferów rządowych)

$C+I+G$ – popyt sektora prywatnego i publicznego (czyli popyt gospodarki zamkniętej)

T_e – podatki pośrednie (VAT, akcyza, podatek od gier i zakładów)

S_b – subsydia (dopłaty do przedsiębiorstw)

$C+I+G-T_e-S_b$ – popyt gospodarki zamkniętej w cenach czynników produkcji (cenach producenta)

X – eksport

IM – import

$C+I+G+X-IM$ – PKB w cenach rynkowych, czyli wartość produkcji wytworzonej na terenie danego kraju bez względu na to, kto jest właścicielem czynników produkcji

$C+I+G+X-IM-T_e+S_b$ – PKB w cenach czynników produkcji (w cenach producenta)

PKB_{ccp} – PKB w cenach czynników produkcji (w cenach producenta)

T_d – podatki bezpośrednie (inaczej dochodowe, od wynagrodzeń, od ziemi, od kapitału, od majątku etc.)

B – transfery rządowe (wyплаты na rzecz społeczeństwa nie wiążące się ze świadczeniem wzajemnym, czyli nie powodujące bezpośrednio wzrostu produkcji, wystarczy spełnić warunki, by je otrzymać, a nie ma tutaj produkcji, np. emerytury, renty, zasiłki, 800+ etc.)

$PKB_{ccp} - T_d + B$ – uproszczona wersja dochodu osobistego, którą gospodarstwa domowe dzielą na konsumpcję i oszczędności

Projekt pt. *Młodzieżowy Uniwersytet Ekonomiczny* realizowany jest w ramach Programu Operacyjnego Wiedza Edukacja Rozwój 2014-2020 współfinansowanego ze środków Europejskiego Funduszu Społecznego, nr umowy: POWR.03.01.00-00-T220/18. Kwota dofinansowania ze środków europejskich: 2 505 178,95 zł. Całkowita wartość projektu to 2 972 447,73 zł.

Po omówieniu ruchu okrężnego w gospodarce nauczyciel pokazuje uczniom cztery slajdy, które pokazują jedynie ekonomiczną rolę państwa w gospodarce. Opiera się ona na trzech funkcjach wypełnianych przez państwo.

Ekonomiczne funkcje państwa

- funkcja alokacyjna,
- funkcja stabilizacyjna,
- funkcja redystrybucyjna.

Następnie nauczyciel charakteryzuje każdą z tych funkcji.

Funkcja alokacyjna

- **polega na podejmowaniu działań sprzyjających optymalnej alokacji zasobów gospodarczych.**
- zasadniczym zadaniem państwa w tej gospodarce jest **rozszerzanie prywatnej przedsiębiorczości i rynku** niż ich ograniczanie przez np. zastępowanie własności prywatnej własnością publiczną i stosowanie administracyjnych (nierynkowych) regulowania gospodarki
- własność prywatna wyzwala stosunkowo najsilniej działające bodźce ekonomiczne – skłania zorientowane na maksymalizację swoich korzyści jednostki do wzmoczonego wysiłku i poszukiwania najlepszych sposobów wykorzystania będących w ich posiadaniu zasobów
- w pewnych przypadkach interes jednostki, zwłaszcza krótkookresowy może być jednak wyraźnie sprzeczny z interesem szerszej społeczności lub go społeczeństwa
- problem przekształceń własnościowych, czyli zmian form własności, np. z państwowej na prywatną – prywatyzacja lub odwrotnie – nacjonalizacja.

Dominacja własności prywatnej i rynkowego mechanizmu regulowania procesów gospodarczych to dwa główne filary gospodarki rynkowej i zarazem podwarunki efektywnego gospodarowania.

Jednak pewne działania państwa mogą w rzeczywistości wpływać negatywnie na alokację zasobów, ale zakłada się, że państwo zawsze poszukuje rozwiązań pozytywnych. (ochrona własności prywatnej oraz o wspomaganie i uzupełnianie, a w pewnych sytuacjach o korygowanie lub zastępowanie mechanizmu rynkowego).

Działania zwiększenia zakresu własności publicznej znajdują uzasadnienie tylko, gdy prywatna przedsiębiorczość i rynek ewidentnie nie rozwiązują pewnych problemów rynkowych.

Zadania państwa w ramach funkcji alokacyjnej

- 1) określanie niezbędnego zakresu własności publicznej, a w ramach tej formy własności poszukiwanie takich rozwiązań instytucjonalno-prawnych, które pozwalają na precyzyjne rozgraniczenie (o ile to możliwe) praw własności do poszczególnych zasobów między różne społeczności, instytucje itd.
- 2) wprowadzanie rozwiązań instytucjonalno-prawnych sprzyjających nieustannej ochronie praw własności, która stwarza szansę na to, że zasoby gospodarcze trafiają do tych, którzy potrafią je najlepiej wykorzystać
- 3) wspieranie konkurencji przez działania zbliżające rzeczywiste warunki, w jakich funkcjonują podmioty gospodarcze, do warunków odpowiadających założeniom konkurencji doskonałej
- 4) przyjmowanie teorii sytuacji optymalnej w sensie Pareto odpowiadającej odmiennym proporcjom podziału globalnego dochodu między członków społeczeństwa co m.in. oznacza, że wybór między nimi nie może być dokonywany tylko przy użyciu kryteriów czysto ekonomicznych, stąd państwo powinno uwzględnić w ocenie proporcji podziału także kryteria pozaeconomiczne, np. moralno-etyczne; rozwiązywanie problemów efektów zewnętrznych, dóbr publicznych, antydóbr etc.

- 1) Chodzi o to, aby te zasoby (obiekty) miały swojego wyrazistego właściciela lub przynajmniej gospodarza, odpowiedzialnego za ich wykorzystanie, gdyż tam gdzie prawa własności nie są określone lub są określone źle, stosunkowo najczęściej dochodzi do marnotrawstwa zasobów.
- 2) Ochrona praw własności jest jednym z podstawowych warunków skutecznego funkcjonowania gospodarki rynkowej.
- 3) W tym przypadku chodzi w szczególności o usprawnianie systemu obiegu informacji ekonomicznej, zwalczanie struktur i praktyk monopolistycznych (ustawodawstwo antymonopolowe i bieżące przeciwdziałanie polityce typu monopolistycznego różnych podmiotów gospodarczych), eliminowanie barier wejścia na rynek itp. Działania tego typu (jeśli są wykonywane dobrze) sprzyjają lepszej alokacji zasobów gospodarczych i maksymalizacji społecznego produktu, gdyż ograniczają skalę błędów w procesie

podejmowania decyzji gospodarczych, usprawniają rachunek ekonomiczny oraz utrudniają stosowanie praktyk polegających na monopolizowaniu danej branży.

- 4) W warunkach konkurencji doskonałej siły rynku popychają gospodarkę automatycznie do stanów równowagi na rynkach poszczególnych produktów i czynników produkcji (równowaga cząstkowa) oraz równowagi na wszystkich rynkach równocześnie (równowaga ogólna), która przy założeniu, że ludzie zachowują się w sposób ekonomicznie racjonalny i nie występują efekty zewnętrzne oraz dobra publiczne — oznacza optymalne wykorzystanie zasobów gospodarczych, a także maksymalnie możliwy w danych warunkach poziom społecznego dobrobytu. Gospodarka (w tym każdy konsument stara się maksymalizować swoją użyteczność, a każdy producent swój zysk) osiąga wówczas optimum efektywności społecznej (inaczej optimum efektywności alokacyjnej), określane często jako optimum w sensie Pareto, czyli stan, w którym nie ma możliwości dokonania takich zmian w sferze produkcji lub dystrybucji dóbr, które poprawiałyby położenie (dobrobyt) choćby jednej jednostki bez pogorszenia położenia kogoś innego. Jeśli tego typu zmiany są możliwe, mówi się zwykle o poprawie (usprawnieniu) w sensie Pareto.

Funkcja stabilizacyjna

- polega na podejmowaniu przez państwo działań stabilizujących gospodarkę przez realizację głównie takich celów, jak: osiągnięcie i utrzymywanie w dłuższym okresie wysokiego tempa wzrostu gospodarczego, wyeliminowanie lub przynajmniej ograniczenie do minimum inflacji i bezrobocia, zmniejszenie amplitudy wahań poziomu aktywności gospodarczej (wahań koniunkturalnych) oraz możliwie najlepsze wykorzystanie rzeczowych czynników produkcji – są to najważniejsze cele makroekonomicznej polityki państwa
- dwa zasadnicze rodzaje polityki makroekonomicznej państwa: politykę fiskalną (budżetową) oraz politykę monetarną (pieniężną)

Spośród wszystkich przedstawionych funkcji powszechnie akceptowaną bez zastrzeżeń przez wszystkich ekonomistów jest tylko ograniczanie inflacji przez państwo. Państwo może osiągać ten cel m.in. przez konsekwentną (ale też na ogół mało popularną) długookresową politykę ograniczania dopływu pieniądza do gospodarki oraz hamowania wzrostu dochodów i świadczeń społecznych.

Polityka fiskalna polega głównie na manipulowaniu poziomem podatków płaconych przez społeczeństwo i wydatków państwa, natomiast polityka monetarna — na manipulowaniu przez bank centralny (w imieniu państwa) stopą wzrostu podaży pieniądza. Podatki obniżają dochody i ograniczają wydatki prywatne na konsumpcję indywidualną, a ponadto wpływają na inwestycje, potencjalną produkcję i zatrudnienie. Wydatki państwa wpływają min. na wielkość konsumpcji zbiorowej. Zmiany w podaży pieniądza (ilości pieniądza w obiegu)

wpływają z kolei na zmiany stóp procentowych, a pośrednio na inwestycje, budownictwo mieszkaniowe oraz eksport i import.

Funkcja redystrybucyjna

- polega przede wszystkim na działaniach zmierzających do niwelowania zbyt dużych, nieakceptowanych społecznie różnic dochodowych i majątkowych oraz pomocy osobom starszym, upośledzonym i chorym, którzy nie są w stanie radzić sobie sami
- głównymi instrumentami realizacji omawianej tu funkcji państwa są: system podatkowy (w tym zwłaszcza tzw. podatek progresywny), składki na ubezpieczenia społeczne oraz systemy różnego typu opłat i cen

- 1) Gospodarka rynkowa niejako z natury rzeczy prowadzi do dużych różnic dochodowych (a w efekcie także majątkowych), premiując wyższymi dochodami jednostki bardziej przedsiębiorcze i bardziej sprawne. Niwelując różnice dochodowe państwo oddziałuje jednocześnie na strukturę konsumpcji oraz dostęp do preferowanych społecznie produktów i usług w takich dziedzinach życia, jak np. kultura, oświata, szkolnictwo wyższe, mieszkalnictwo i służba zdrowia. Wzrost znaczenia opiekuńczych funkcji państwa jest związany, z jednej strony, z poziomem rozwoju gospodarczego i aspiracji ludzi w krajach stosunkowo zamożnych, z drugiej zaś strony, z osłabieniem solidarności

społecznej i rodzinnych, upowszechnieniem się egoizmu i obojętności wobec ludzi zagrożonych ekonomicznie i potrzebujących pomocy.

- 2) Głównymi formami pomocy ze strony państwa są różnego typu świadczenia pieniężne (płatności transferowe), w tym świadczenia dofinansowywane przez państwo (np. emerytury i renty, zasiłki inwalidzkie i chorobowe, zasiłki dla bezrobotnych) świadczenia finansowane w całości przez państwo (np. zasiłki dla osób o niskich dochodach, zasiłki dla osób niepełnosprawnych, dodatki rodzinne, dodatki mieszkaniowe), a także świadczenia w naturze, np. świadczenia tego typu w omach powszechnej służby zdrowia i oświaty.

Nauczyciel informuje uczniów, że jednym z podstawowych wskaźników odnoszących się do określenia zakresu państwa w gospodarce jest udział wydatków rządowych w wartości PKB. Nauczyciel rozdaje uczniom kartki z ćwiczeniem 1 i prosi ich o zapoznanie się z nim.

Udział wydatków rządowych w PKB obliczamy jako stosunek wartości tych wydatków (G) do sumy konsumpcji, inwestycji, wydatków rządowych i eksport, ale minus import ($C+I+G+X-IM$). Uczniowie obliczają ten udział na podstawie dostarczonych danych. Następnie szeregują państwa od najmniejszego udziału (najmniejszy interwencjonizm) do największego (najwięcej „państwa w państwie”).

Większość ekonomistów uważa, że wskaźnik informujący o udziale wydatków rządowych (G) w wartości PKB powyżej 30% oznacza nadmierny interwencjonizm państwowy i gospodarka funkcjonuje wówczas nieefektywnie. Zbyt mały wskaźnik świadczy z kolei o tym, że państwo nie dostarcza obywatelom niezbędnych dóbr i usług, które pozytywnie wpływają na rozwój danej społeczności – edukacja czy ochrona zdrowia są zaniedbywane. Przyszłe pokolenia w takich krajach są słabo wyedukowane, cechują się gorszym zdrowiem i żyją krócej. Nauczyciel powinien podjąć dyskusję z uczniami, czy zgadza się to z wynikami osiągniętymi w ćwiczeniu 1.

Projekt pt. *Młodzieżowy Uniwersytet Ekonomiczny* realizowany jest w ramach Programu Operacyjnego Wiedza Edukacja Rozwój 2014-2020 współfinansowanego ze środków Europejskiego Funduszu Społecznego, nr umowy: POWR.03.01.00-00-T220/18. Kwota dofinansowania ze środków europejskich: 2 505 178,95 zł. Całkowita wartość projektu to 2 972 447,73 zł.

Rozwiązanie ćwiczenia 1.

Kraj	Wartość PKB w cenach bieżących w 2022 roku	Wartość G w cenach bieżących w 2022 roku	Wskaźnik $= \frac{G}{PKB} \cdot 100\%$
Australia	2 561 228,0 mln dolarów australijskich	546 202,0 mln dolarów australijskich	21,3%
Austria	447 217,6 mln euro	92 076,7 mln euro	20,6%
Chiny	126 058 200,0 mln juanów renminbi	19 336 000,0 mln juanów renminbi	15,3%
Czechy	6 786 742,0 mln koron czeskich	1 370 599,0 mln koron czeskich	20,2%
Francja	2 639 092,0 mln euro	633 623,0 mln euro	24,0%
Grecja	206 620,4 mln euro	41 541,1 mln euro	20,1%
Hiszpania	1 346 377,0 mln euro	274 233,0 mln euro	20,4%
Indonezja	19 588 445 600,0 mln rupi indonezyjskich	1 500 692 725,9 mln rupi indonezyjskich	7,7%
Japonia	559 710 100,0 mln jenów	120 880 700,0 mln jenów	21,6%
Korea Południowa	2 161 773 900,0 mln wonów	405 704 600,0 mln wonów	18,8%
Meksyk	29 452 832,1 mln peso	3 233 068,6 mln peso	11,0%
Niemcy	3 876 810,0 mln euro	850 921,0 mln euro	21,9%
Polska	3 067 495,0 mln złotych	560 767,0 mln złotych	18,3%
Szwecja	5 984 786,0 mln koron szwedzkich	1 485 304,0 mln koron szwedzkich	24,8%
Wielka Brytania	2 506 170,0 mln funtów sterlingów	525 044,0 mln funtów sterlingów	21,0%
Włochy	1 946 479,1 mln euro	373 968,0 mln euro	19,2%

Źródło: Dane OECD za 2022 rok (<https://stats.oecd.org/>, dostęp dn. 11 grudzień 2023 roku)

Uzeregowane kraje od najniższego wskaźnika do najwyższego:

LP.	Kraj	Wskaźnik
1	Indonezja	7,7%
2	Meksyk	11,0%

Projekt pt. *Młodzieżowy Uniwersytet Ekonomiczny* realizowany jest w ramach Programu Operacyjnego Wiedza Edukacja Rozwój 2014-2020 współfinansowanego ze środków Europejskiego Funduszu Społecznego, nr umowy: POWR.03.01.00-00-T220/18. Kwota dofinansowania ze środków europejskich: 2 505 178,95 zł. Całkowita wartość projektu to 2 972 447,73 zł.

3	Chiny	15,3%
4	Polska	18,3%
5	Korea Południowa	18,8%
6	Włochy	19,2%
7	Grecja	20,1%
8	Czechy	20,2%
9	Hiszpania	20,4%
10	Austria	20,6%
11	Wielka Brytania	21,0%
12	Australia	21,3%
13	Japonia	21,6%
14	Niemcy	21,9%
15	Francja	24,0%
16	Szwecja	24,8%

Zakończenie

W każdej gospodarce na świecie występuje pewien zakres interwencjonizmu państwowego. W jednych krajach jest go więcej (więcej państwa w państwie), w innych krajach mniej. Najczęściej jest on stosowany w sytuacji destabilizacji gospodarczej (np. wojna lub klęska żywiołowa), złej koniunktury (co związane jest z cyklicznym spadkiem aktywności gospodarczej) czy wręcz kryzysu finansowego (przykładowo takiego, jaki miał miejsce w 2008 roku). W takich sytuacjach państwo stara się zapobiec nadmiernemu wzrostowi bezrobocia (choćby poprzez organizowanie robót publicznych), a przez to zubożeniu społeczeństwa. Metody ingerencji państwowej mają szansę utrzymać wzrost gospodarczy, stabilizację cen, popyt na podstawowe usługi i produkty oraz pełne zatrudnienie.

Interwencjonizm jest też gwarantem bezpieczeństwa dla najsłabszych obywateli – ma wpływ na równomierny podział dochodu, a także zapewnia bezpłatne dobra publiczne (np. służba zdrowia, nauka).

Praca domowa

Uczniowie powinni zapoznać się z materiałami na temat „Czy państwo jest potrzebne?”